

Verena Perko

Univerza v Ljubljani, Univerza Alma mater Europeana, ISH, Nova univerza

Interpretacija kulturne dediščine s pomočjo mitov in pravljic

Uvod¹

Z oblikovanjem postmoderne družbe in naraščanjem specifičnih družbenih potreb (Latour, 2021; Bauman, 2002; Lyotard, 2002) je interpretacija postala osrednja dediščinska tema. Omogoča premoščanje opaznega hiatusa med naravo in družbo, ki je nastal kot posledica modernističnega tehnološko-znanstvenega diskurza, ki v nasprotju s »predmodernim« svetom strogo ločuje stvari, naravo in človeka. Modernizem je zahodni družbi omogočil izjemen tehnološki razvoj in imperialistični prodor, hkrati pa je prinesel tudi zameglitev in fragmentacijo celostnega doumevanja sveta in medsebojnih vplivov (Latour, 2021, 21–24). Interpretacija ni nekaj novega, nasprotno, človeški vrsti je inherentna, in kot kažejo raziskave, tudi gensko pogojena (Jung, Kerényi, 2007; NewScientist, 2018, 65–73). Ljudski pripovedovalci so bili od pamtiveka interpretatorji sveta in dogodkov (Conte, 2021, 17). S pripovedovanjem ali petjem mitoloških zgodb so ljudje pojasnjevali nastanek vesolja in sveta z njegovimi življenjskimi cikli in redi kot osnov obstoja skupnosti. Primordialni kozmični red je implicitno vključeval mrtvo in živo naravo kot imanen del človekovega okolja in njegove biti (Calame, 2009, 54; Kastelic, 1998, 66–88).

Pripovedovanje mitov in pravljic upravičeno štejemo med primordialne oblike interpretacije sveta, kar je tehten razlog, da pripovedno blago² in pripovedovanje združimo s sodobnimi metodami dediščinske interpretacije. Pripovedno blago predstavlja pomemben del nesnovne dediščine³ in ga zaradi njegove arhetipske narave zlahka povežemo s številnimi oblikami materialne kulture (Perko, 2019). Arhetipkost mitov in pravljic pospešuje premoščanje kulturnega hiatusa med preteklostjo in sedanjostjo ter omogoča uspešno implementacijo dediščine v sodobno družbo. Pripovedno blago

1 Na tem mestu bi se rada zahvalila dr. Jelki Pirkovič, Jani Puhar, dr. Tadeju Curku in Luciji Perko za številne nasvete ter dr. Marjeti Humar za jezikovni pregled.

2 Z izrazom označujem pravljice, bajke, pripovedke in druge dokumente ljudske kulture (po SSKJ).

3 Pripovedno blago, tj. pravljice, bajke, pripovedke itd., spada k nesnovni kulturni dediščini, ki po definiciji Unesco konvencije o nesnovni dediščini označuje v prvi vrsti »ustna izročila in izraze, vključno z jezikom kot nosilcem nesnovne kulturne dediščine« (Spletni vir 1).

igra vlogo pomenskega sistema, ki omogoča integriranje materialne kulture iz časovno in kulturno oddaljenih dob. Narativa ustvarja most znotraj določenega kulturno-jezikovnega konteksta in kulturne tradicije in uspešno ter igrivo povezuje preteklost s sedanostjo (Zimmerman, 2020, 62).

Raziskava je razdeljena na dva dela, prvi del je namenjen heritološkimi in hermenevtskim koreninam interpretacije, drugi del pa vlogi mitov, pravljic in drugega pripovednega blaga v dediščinski interpretaciji.

1 O dediščinski interpretaciji in njenih hermenevtskih koreninah

1.1 Kratak zgodovinski pregled interpretacije dediščine

Američana John Muir in Enos Mills veljata za začetnika sodobne interpretacije (Slack, 2021, 10).⁴ Za njun pristop so značilni ljubezen do divjine, zavzeto vodenje ljudi po naravnih parkih in neutrudno razlaganje nedotaknjene prirode obiskovalcem. John Muir je bil eden prvih, ki je uporabil besedo interpretacija. Enos Mills je slovel kot izkušen gorski vodnik, na njegovih bogatih vodniških izkušnjah so nastali standardi uspešnega vodenja, ki še danes predstavljajo jedro sodobnih interpretacijskih metod. Utemeljil je pomen interakcije pri vzpodbujanju doživljanja narave, poudarjal je čustveno in razumsko plat dojemanja in opozoril na ključnost pripovedovanja interpretativnih zgodb (Slack, 2021, 12).

Freeman Tilden je opozoril na velik izobraževalni pomen dediščine, vendar pa je namesto izraza edukacija uporabil termin interpretacija, ki izobraževanje združuje z osveščanjem o pomenu varovanja in ohranjanja narave. Menil je, da mora interpretacija usmerjati v osebno doživljanje dediščine kot vrednote, ki naj vzpodbuja k njenemu dejavnemu varovanju. Izoblikoval je šest še danes splošno rabljenih interpretativnih izhodišč (Tilden, 2007, 36).

Larry Back in Ted Cable (Beck, Cable, 2002) sta nadgradila Tildnova izhodišča z nadaljnji devetimi principi, ki naj bi interpretatorjem služili predvsem kot opora pri načinu razmišljanja (Slack, 2021, 13). Opazen preskok pomeni delo Sama Hama, ki je izhajal iz konstruktivistične teorije in opozoril na ključnost tematske zasnove interpretacije. Razvil je model TORE (tudi EROT), ki temelji na čustvenem in intelektualnem sodelovanju obiskovalca (Ham, 2013, 14).⁵ Osrednja interpretacijska ideja je tema, organizirana na način, ki ustrezno vpenja interpretirano, za javnost relevantno dediščino.

4 Podrobneje Keršič Svetel, 2014.

5 T kot tematsko, O kot organizirano, R kot relevantno in E kot prijetno, privlačno (*enjoyable*).

1.2 Teoretična izhodišča

Z interpretacijo razumevanje; z razumevanjem spoštovanje; s spoštovanjem varovanje⁶ (Tilden, 2007).

Interpretacija je osrednja metoda demokratičnega in trajnostnega upravljanja dediščine, je tudi ključnega pomena za njeno ohranjanje (Keršič Svetel, 2014). Temelji na interdisciplinarnih teoretičnih znanjih in praktičnih veščinah, ki izhajajo iz heritološke doktrine in družbenega koncepta kulturne dediščine.⁷ Interpretacija je presodnega pomena za razvoj uspešne spomeniške in muzejske službe kot tudi za ohranjanje in varovanje dediščine v izvornem okolju. Interpretacija se je uveljavila tudi na polju kulturnega turizma in dediščinske industrije (Keršič Svetel, 2014, 38; Pirkovič, 2022, 77). Slovenci še nismo dorekli veljavne in skupno priznane definicije dediščinske interpretacije, navkljub temu pa razpolagamo z nekaj izhodiščnimi razpravami (Perko, 2021a).

1.2.1 Interpretacija in muzejska komunikacija

Interpretacija je s pojavom nove muzeologije tudi v muzejih dobila osrednjo vlogo. Ivo Maroevič je dal prednost izrazu muzejska komunikacija pred izrazom interpretacija. Rabo je utemeljil v kontekstu brnsko-zagrebske muzeološke šole, ki je muzeologijo epistemološko opredelila kot vejo informacijske znanosti (Maroevič, 2020; Popadić, 2017). Nova muzeologija, gibanje, ki je naloge sodobnega muzeja razširila izven »muzejskih zidov« na izvorno področje dediščine (Vergo, 1989), pa je trdno zasidrana v anglo-saksonskem in frankofonskem svetu in nadaljuje z zahodno tradicijo rabe termina interpretacija.

Sodelovanje javnosti je postalo ključno pri varovanju in ohranjanju dediščine v izvornem okolju, interpretacija pa osrednje »orodje« sodobnega dediščinjenja (Silverman, 2002; Simon, 2010; Harrison, 2013). Prizadevanja za inkluzivno in participatorno dediščinjenje je tudi vodilna tema mednarodnih listin. Lahko rečemo, da so družbene potrebe postavile interpretacijo v središče dediščinskih prizadevanj (Pirkovič, 2022, 59).

1.2.2 Hermenevtske korenine interpretacije

Interpretacija dediščine je razvito in močno razvejano polje interdisciplinarnosti. Vključuje temeljne dediščinske znanosti in jih v heritoloških diskurzih povezuje s filozofsko hermenevtiko, pedagogiko in andragogiko, psihologijo in drugimi vedami. Hermenevtika razkriva teoretične osnove dediščinske interpretacije, ki se razlikuje

6 V izvorniku: *Through interpretation, understanding; through understanding, appreciation; through appreciation, protection.*

7 Beneška listina iz leta 1964 poudarja odgovornost države za uresničevanje interpretacije, a tudi prenov in prezentacij v okviru svoje lastne kulture in tradicij (Spletni vir 2).

od znanstvene in jo utemeljuje v generiranju skupnostnih pomenov dediščine (Perko, 2021b; Perko, 2022).

Hans Gadamer, utemeljitelj hermenevtike kot samostojne discipline, ugotavlja, da »znanstveno poročilo od vsega začetka predpostavlja določene pogoje sporazumevanja, ki temeljijo v načinu njegovega nagovora. Znanstveno poročilo je namenjeno strokovnjaku in, tudi če je objavljeno, ni namenjeno vsem. Razumljivo hoče biti samo tistemu, ki se dobro spozna na raziskovalni položaj in jezik raziskovanja« (Gadamer, 2009, 195). Z znanstvenimi interpretacijami ni torej nič narobe, vendar ne služijo potrebam širše javnosti, kar pa je osrednja družbena naloga dediščinskih ustanov in procesov dediščinjenja (Perko, 2014, 228).

Dediščinska interpretacija sledi drugačnim ciljem. Je kompleksen, večplasten in prepleten komunikacijski proces, namenjen širši javnosti in uperjen v iskanje skupnostnih pomenov s ciljem opolnomočenja in aktiviranja dediščinskih skupnosti. Prvi pol je zasidran v znanstvenih raziskavah in je oprt na dediščinske pravne podlage, drugi pa se nanaša na sistematične raziskave potreb in navad sodobne družbe.⁸ Razlikuje se tudi namen. Nanaša se na širjenje poznavanja dediščine, pridobivanje splošne naklonjenosti tradicionalnim znanjem in dediščinskim vrednotam kot tudi na povezovanje in bujenje pripadnosti specifične skupnosti (Keršič Svetel, 2014). Dediščinska interpretacija krepi skupnostno identiteto in vzpodbuja samouresničitev. Pospešuje samospozna(va)nje in odkrivanje življenjskih vzgibov, kar izboljšuje kakovost življenja posameznikov in skupnosti (Perko, 2021a). Posredno vodi v ozaveščanje o pomenu ohranjanja dediščine v širšem družbenem okolju. Etično je usmerjena v dolgoročne družbene dobrobiti in v skrb za dediščino, ki je vedno na prvem mestu.⁹

V luči dediščinskih vrednot, ki so ključnega pomena pri varovanju dediščine (Pirkovič, 2022, 49), postane bolj razumljiva tudi močno etično obarvana vloga interpretatorja. Je namreč posrednik med družbami preteklosti in sodobnosti ter zagovornik potreb javnosti. Je tudi »videc«, ki skupnost usmerja v boljšo prihodnost in družbo ozaveja o dediščini kot nenadomestljivi, krhki in edinstveni nosilki skupnostnih vrednot.

1.2.3 Vloga materialne kulture v procesu dediščinske interpretacije

Interpretacija spada v okrilje filozofske hermenevtike (Kornel, 2002 9-17). Po klasičnem hermenevtskem stališču je interpretacija ključ, s katerim »vstopamo« v preteklost (Zimmermann, 2020 in tam navedena literatura). Gadamer je z nadgradnjo

8 Listina iz Quebeca, 2008, tudi Ename, poudarja pomen sodelovanja z javnostjo kot bistveni del širšega konservatorskega procesa (Spletni vir 3).

9 Icomosova doktrina poudarja pomen interpretacije pri razumevanju dediščine in povezovanju znanj, pridobljenih z znanstvenimi raziskavami, ter vedenjem in znanjem živih kulturnih tradicij s ciljem trajnostnega družbenega razvoja. Opozarja na varovanje avtentičnih vrednot snovne in nesovne dediščine v njihovem naravnem in kulturno-družbenem okolju (Spletni vir 4). Glej tudi: Evropska listina o trajnostnem turizmu in zavarovanih območjih (Spletni vir 5).

Heideggerjevih in Husserlovih spoznanj prepričljivo pokazal, da v preteklost ni moč preprosto »vstopiti«, da jo pa navkljub temu lahko dojamemo, se moramo zahvaliti tradiciji in zgodovinskim vezem (Gadamer, 2001, 194; Zimmermann, 2020, 63).

Sodobna hermenevtika je pokazala, da interpretacija neizbežno izhaja iz človekove biti. Bit definirajo znanja, vrednote in ne navsezadnje tudi ideološka prepričanja. Zato je razumljivo, da več različnih pogledov, kot jih ponuja interpretacija, boljša bo podoba preteklosti, nikoli pa ne dokončna ali celo popolna. Ta, čeravno zelo sumarna razlaga, zelo dobro osvetljuje zahtevnost interpretacije, posebej še časovno oddaljene, arheološke dediščine. Arheološko spoznanje temelji na raziskovanju materialnih ostankov, raziskave so akumulativnega značaja, število odkritij pa narašča z veliko hitrostjo. Ob velikanski količini eksponentno naraščajočih podatkov ostaja za sodobno družbo celota spoznanja v veliki meri razdrobljena, nepregledna in težko doumljiva (Patočka, 2021, 135–164). Toda mutatis mutandis podobne ugotovitve veljajo tudi za veliko večino drugih dediščinskih ved. Dediščinska interpretacija, namenjena širši javnosti, se mora spoprijeti z velikanskimi količinami težko dostopnih podatkov, ki so zaradi specifičnosti znanstvenega diskurza, zapletene terminologije in že omenjene partikularnosti težko dojemljivi. Interpretacijo, katere osrednja naloga je implementacija dediščinskih vrednot in znanj v sodobno družbo, pa dodatno otežujeta časovna in kulturna oddaljenost. Če k temu dodamo, da časovno močno odmaknjena obdobja, ki so velikega kronološkega razpona, kot npr. kamena doba, ne poznajo pisnih virov, si bomo lažje predstavljali zahtevnost interpretacije arheološke dediščine (Hodder, 2000). Toda prav tako ne poznajo pisnih virov številne družbe in družbeni sloji iz manj oddaljene preteklosti ter se zato s podobnimi težavami premoščanja srečujejo vsa področja dediščinske interpretacije.

1.2.4 Sposobnost za komuniciranje je temeljna odlika človeka

Hermenevtika utemeljuje interpretacijske procese v širšem, humanističnem okviru in jih osvetljuje z vidika rabe jezika in vloge komunikacije. Hans-Georg Gadamer pozornost pri interpretaciji usmerja prvenstveno na jezik: »Sposobnost za komuniciranje je temeljna odlika človeka, ki nosi njegovo sobivanje z drugimi in, kar se dogaja, se dogaja zlasti na poti prek jezika / govornice in sožitja pogovora. Bit, ki jo je mogoče razumeti, je (torej predvsem) jezik / govornica« (Gadamer, 2009, 187).¹⁰ Bistvo komunikacije je torej jezik. Muzeološko izhodišče pa je, da osnovo dediščinske komunikacije – in s tem tudi interpretacije – predstavljajo materialni dediščinski pojavi, ki jih je za namene interpretacije treba preobraziti v »jezik« in javnosti doumljivo »govornico«. Muzejski predmet postane v okviru muzeoloških procesov nosilec sporočila

10 Za Gadamerja je jezik medij, v katerem sta um in svet vedno že povezana, pri čemer prav ta povezava zagotavlja podlago objektivnega spoznanja (Zimmermann, 2020, 54).

(Maroević, 2020, 158).¹¹ Iz tega sledi, da so v muzeju nosilci sporočil muzealije, v izvornem dediščinskem prostoru pa najdišča in druge materialne sledi, kot so naselja, grobišča, poti itd., a tudi spomeniki in prostori spomina. Pojavne oblike dediščinskega komunikacijskega »jezika« so torej specifične in se spreminjajo z ozirom na zvrst dediščine, ki jo z interpretacijo spreminjamo v komunikacijo kulturnih sporočil.

Primarni element dediščinske komunikacije ni pisni tekst. Ta prevzema vlogo muzeološkega pomagala. Primarno vlogo ima muzeološki kontekst, ustvarjen iz muzealij, ki postanejo nosilke sporočila (tj. muzealiziran izbor predmetov in pomagal kot tudi celota najdišča v izvornem okolju itd.). Tudi tu nam lahko do boljšega razumevanja pomaga Gadamer, ki pravi takole: »Interpretacija je razlaga, je dialog, je iskanje skupnostnosti smisla, ki se izgrajuje v pogovoru« (Gadamer, 2009, 187). Iz povedane sledi, da mora biti interpretacija zasnovana dialoško, stremeti k dialogu in dialog tudi generirati. Dialog se vzpostavlja s pomočjo muzeološkega ali širše dediščinskega konteksta, ki mu skušamo najti skupen pomen. Inkluzivni pristop javnost vzpodbuja k iskanju skupnostnih pomenov gradiva in prostorov s ciljem, da bi prepoznali skupne vrednote, približali ljudem pomen dediščinskih predmetov in olajšali vstopanje v konstruktiven dialog.

Če upoštevamo Hamovo izhodišče, da interpretacijska tema ni predmet in tudi ne snov, temveč ideja, še dodatno osvetlimo vlogo predmeta oz. snovne dediščine, ki prevzema vlogo specifičnega jezika v posredovanju glavne ideje. Po Gadamerju je glavna interpretatorjeva naloga »razpiranje dialoškega prostora in vzpodbujanje k dialogu« (Gadamer, 2009, 196). Vendar pa lahko takoj ugotovimo, da znanstveni podatki, ki so osnova interpretacije in izhodišče dialoga, z enostransko znanstveno interpretacijo »zapirajo dialoški prostor« in so po Laurajane Smith »orodje« hegemonškega diskurza (Smith, 2006, 29). Ali kot ugotavlja Gadamer, med udeleženci je vnaprej potrebna dobra volja, da drug drugega razumejo, kar »vključuje vnaprejšnji pogled na drugega, s katerim si interpretator deli predpostavke in na čigar razumevanje računa. Interpretatorja vedno vodi vnaprejšnji pogled na prejemnika, pri katerem želi doseči smislu ustrezajoče razumetje. Vse povedano je vedno že tudi usmerjeno k sporazumevanju in sozajema drugega« (Gadamer, 2009, 196). Gadamerjev drugi je v tem primeru javnost. V smislu hermenevtskih izhodišč mora dediščinska interpretacija vračunati stališča in upoštevati alternativne poglede javnosti ter jih implicitno vključevati z namenom doseganja dialoške razprtosti in iskanja skupnostnih pomenov dediščine. Celoten proces mora biti usmerjen v zблиževanje stališč, npr. v primeru muzejskih predmetov na drugačne pomene, ki jih ti imajo za javnost, kar pa je z vidika znanosti za marsikaterega raziskovalca nesprejemljivo. Poglejmo, kaj pravi o tem hermenevtika.

11 Po muzeološki teoriji Stranskega in Maroevića je predmet dokument izvornega konteksta, vir znanstvenih podatkov in nosilec sporočila v komunikacijskem procesu (Maroević, 2020, 158).

Po Gadamerju je glavna naloga interpretacije, da odpravi »tisto, kar v tekstu sproža začudenje in ga dela nerazumljivega. Interpret govori, kadar tekst (govor) ne zmore izpolniti svoje določitve, da ga slišimo in razumemo. Edina funkcija interpreta leži v tem, da popolnoma izgine v doseganju sporazumevanja. Interpretov govor potemtakem ni tekst, temveč služi tekstu« (Gadamer, 2009, 201). V našem primeru bi to pomenilo, da se interpretator v celoti posveti iskanju skupnih pomenov snovne dediščine, ki kot »jezik« prevzema vlogo teksta. Da poveže dediščino s sodobnostjo na tak način, da »neznano in tuje« smiselno navezuje na že »znano« in spreminja v javnosti »domače«. Vloga od interpreta torej zahteva vnaprejšnjo »odpoved« hegemonškemu in avtoriziranemu dediščinskemu diskurzu, ki predstavlja pogosto ne dobro ozaveščeno, pa vendar ključno oviro na poti k dialoški.¹² Če se interpretator postavi v vzvišen položaj, ki mu ga »dodeljuje« ustanova ali stopnja znanstvenega naziva, in s svojimi znanstveno podprtimi argumenti zavzame »suprapozicijo«, ki vnaprej izključuje alternativne poglede in možnost drugačne razlage, a priori onemogoči komunikacijo.

Dialoški, sovključujoč princip interpretacije pride najbolj do izraza v primeru ekomuzeja, kjer ima lokalna skupnost nosilno vlogo, strokovnjaki pa prevzemajo položaj svetovalcev. T. Šola tak položaj strokovnjakov označuje kot proces deprofesionalizacije ali umika strokovnjaka iz avtorizirane pozicije (Šola, 2003). Princip ekomuzeja temelji na dialoški, ki je vitalnega pomena pri iskanju skupnostnih pomenov dediščine. Pri Gadamerju najdemo globljo razlago tega na videz kontradiktornega procesa deprofesionalizacije, ko pojasnjuje: »Če interpret prevlada tisto, kar v tekstu sproža začudenje, in s tem pripomore k bralčevemu razumetju, njegov lastni umik ne pomeni izginotja v negativnem smislu, temveč vstopanje v komunikacijo, tako da se napetost med horizontom teksta in horizontom bralca razrahlja« (Gadamer, 2009, 201). To stališče osvetljuje etični princip interpretacije, ki poteka v skupno dobro, tj. v širšo dobrobit družbe in dediščine.

1.2.5 Dediščinska interpretacija ali iskanje skupnostnega smisla

Na podlagi primerjav ključnih značilnosti in ciljev lahko zaključimo, da je znanstvena interpretacija inherentno parcialna in izključujoča in v smislu širšega družbenega dialoga dialoško zaprta. Dediščinska interpretacija pa je po svojem širšem hermenevtskem značaju usmerjena v celostnost dediščinskega pojava in komunikacijo. Vključuje in povezuje empirična in hermenevtska znanja in tako širi svoje meje v presegajoči, transcendenčni svet človekovih vrednot. Določa jo osredotočenost na osmišljanje dediščinskih pojavov v okviru širših humanističnih vrednot in osmišljanje z vidika posameznika ter družbe v aktualnem trenutku in prostoru.

12 Avtoriziran dediščinski diskurz je izraz, s katerim je Laurajane Smith označila vzvišen odnos strokovnjaka do javnosti, ki izhaja iz njegove pozicije v dediščinski ustanovi (Smith, 2006, 29).

Ustavimo se za trenutek še pri dveh temeljnih dediščinskih pojmih, to sta hermenevtska znanja in transcendenčno ali presežno, ki dediščinsko interpretacijo inherentno povezujejo s pripovednim blagom. Hermenevtska znanja imenujemo tudi življensko-svetna ali konvivalna znanja, ki so pridobljena z izkustvom številnih rodov in so vtkana v tradicijo. So del kolektivnega spomina in (simbolno) ubeležena v brezštevilnih oblikah, vsebinah in pomenih snovne dediščine. Po Gadamerju so esenca človekovega bivanja, ki »ne more biti nikoli popolnoma razumljeno« (Gadamer, 2009). Analogno temu lahko trdimo, da predstavljajo hermenevtska znanja večji delež vedenj, usnovljenih v dediščinskih predmetih, o katerih lahko enako trdimo, da ne morejo biti pomensko nikoli v polnosti razkriti. S tem pa smo že odprli tudi vprašanje transcendenčnega. Nemški filozof, fenomenolog Edmund Husserl je prvi opozoril, da je vprašanje naravnega sveta povezano z nečim, kar je že znano, a da hkrati ostaja nedoumljivo. Trdil je, da ni mogoče dojeti naravnega sveta na enak način, kot stvari dojema naravoslovje, da to zahteva temeljito spremembo odnosa, usmeritev, ki se ne osredotoča več na stvari, temveč na njihovo pojavno naravo, na način, kako se človeku razkrivajo (Patočka, 2021, 13).

Sklenemo torej lahko, da znanstvena interpretacija po svoji empirični naravi ugotavlja kakšnost stvari in razlaga zunanje, materialno zaznavne značilnosti dediščinskega sveta. Dediščinska interpretacija pa je usmerjena v iskanje kajstva, notranjega bistva in družbenega smisla dediščine (in življenja) ter se inherentno dotika tudi transcendentnega, česar z empiričnimi metodami ni mogoče doseči. V nadaljevanju bomo pokazali, da je pripovedno blago učinkovito interpretacijsko sredstvo za posredovanje konvivalnih, izkustvenih znanj in usmerjanje pozornosti v izmuzljivo kajstvo pojavnega sveta.

1.2.6 Tisto, kar je, ne more biti nikoli popolnoma razumljeno

Dediščinska interpretacija poteka v skladu z osnovnimi spoznanji o človekovem spominu, ki ni ustvarjen za pomnjenje nepovezanih podatkov, temveč sloni na kontekstualizaciji. S tem namenom v interpretacijskem procesu izbiramo empirične podatke ciljno in jih tematsko povezujejo ter oblikujemo v kulturne informacije. Te so v nasprotju z znanstvenimi informacijami oprte na določen vrednostni sistem, ki je lahko etičnega, estetskega ali političnega značaja. Druga, bistvena lastnost kulturnih informacij je oblikovanje po meri uporabnikovega nevidnega merila. Zanje velja, da imajo strukturalni značaj, ker »uporabniku omogočajo, da na podlagi izkustva in svojih potreb strukturira njihovo vsebinsko polje« (Maroević, 2020, 283 in tam citirana literatura). Strukturalnost omogoča aktivno soustvarjanje skupnih pomenov. Ivo Maroević pojasnjuje, da »kulturna informacija nima svojega predmeta, temveč je lastnost nekega predmeta in je vedno (znova) določena s kontekstom« – katerega trden del je tudi javnost. V muzeološkem smislu vsak nov kontekst poraja nove pomene in odpira nove poglede. Po Maroeviću se kulturna informacija »giblje v nasprotni smeri od znanstvene informacije, in sicer od

stvarnosti k uporabniku, in predpostavlja obstoj kulturnega okolja, tj. človeka in njegovega odnosa do stvarnosti« (Maroević, 2020, 139, op. 123).

Zelo podobna je hermenevtska razlaga, ki nas napotuje v srčiko interpretativnega procesa. Po besedah Hansa Gadamerja: »Interpretacija zadeva splošno razmerje človeka do drugih ljudi in do sveta,« kajti: »Sposobnost razumevanja je temeljna odlika človeka, ki nosi (sovključuje) njegovo sobivanje z drugimi in se dogaja zlasti na poti jezika/govorice in sožitja pogovora.« Mislec opozarja, da če pojem razumevanja v jezikovni rabi razširimo, nas »t. i. hermenevtski krog napotuje na strukturo človekove biti-v-svetu same in k odpravi razcepa med subjektom in objektom«. Preprosteje rečeno: interpretacija je kompleksen intelektualno-emocionalni dej, ki vključuje celostno bit interpretatorja samega in tistega, ki mu je interpretacija namenjena, kar se najodločneje odraža v rabljenem jeziku/govorici in njunem pogovornem sožitju ali komunikaciji. Po Gadamerju je edina »bit, ki jo je mogoče razumeti, jezik/govorica«, dodaja pa še, »da tisto, kar je (in kar se nanaša tako na človekovo bit kot na bivajoče, tj. okolje z vsemi pojavi), »ne more biti nikoli popolnoma razumljeno« (Gadamer, 2001, 384). Hermenevtsko spoznanje je močno vplivalo tudi na znanstveni pristop preučevanja materialne kulture in na uveljavitev konstruktivističnega stališča. To poudarja, da se prvotnemu pomenu predmetov lahko približamo, če predmete razumemo kot upredmeteno obliko njihove izvorne družbene komunikacije (Appadurai, 1986).

Naloge interpretacije dediščine so torej vse prej kot preproste. Vključujejo razumevanje in tolmačenje upredmetenega jezika, ki ga predstavljajo muzejski predmeti, najdišča ali kraji spomina. Ti so na eni strani dovolj enostransko empirično raziskani, na drugi pa ostajajo zaradi velikega deleža v njih usnovljenih hermenevtskih vedenj večidel nerazkriti in so, razen v ozkem segmentu, javnosti nepoznani. Šele njihovo vsebinsko in jezikovno kontekstualiziranje omogoča pretok komunikacije družbeno osmišljenih muzeoloških sporočil, pri čemer pa se odpira osrednje vprašanje kajstva in smisla. Tudi tu Gadamer bistveno pripomore k našemu razumevanju z opozorilom na tisto fazo interpretacije, ki se imenuje »predrazumetje« in se po njegovem nanaša na »pričakovanje smisla«. Predrazumetje v našem primeru označuje pričakovanja javnosti, njihov pogosto neizraženi, vnaprej pričakovani smisel, kar po Gadamerju s seboj prinaša »najrazličnejše okoliščine, ki ne ležijo v tekstu kot takem. Razumevanje je odvisno od komunikativnih pogojev, ki kot taki presegajo golo fiksirano smiselno vsebino upovedanega.« (Gadamer, 2009, 195). Proces interpretacije se torej z ozirom na predrazumetje odvija na dokaj »neznanem terenu«, vendar pa položaj bistveno izboljšajo dobre raziskave javnosti.

Interpretacijska faza »predrazumetja« pa med drugim tudi pojasnjuje vlogo, ki jo imajo miti in pripovedno blago v procesu dediščinske interpretacije. Z ozirom na to, da se prvotnemu pomenu dediščinskih predmetov, najdišč in prostorov spomina ni več moč približati, ker je njihova izvorna družbena komunikacija največkrat že

zabrisana in je z empiričnimi znanostmi »neulovljiva«, predstavljajo miti nekakšno »petrificirano«, arhetipsko družbeno vez. Miti širijo »predrazumetje« v pojmovnem in pomenskem smislu, pripovedno blago, posebej če gre za narodno ali celo lokalno izročilo, pa zmanjšujejo kronološko in geografsko interpretacijsko vrzel.

1.3 Sklep

Dediščinska interpretacija je kompleksen, večplastno prepleten polisemičen komunikacijski proces, namenjen širši javnosti. Podvržena je iskanju skupnostnih smislov dediščine in je širšega družbeno socialnega pomena (Harrison, 2013, 68). Vzpodbuja identitetne procese, povezuje skupnost in jo skuša opolnomočiti za varovanje in ohranjanje dediščine v izvornem kontekstu dediščine kot kvalitete življenja. Hermenevtske korenine interpretacijske procese usmerjajo v iskanje notranjega bistva in družbenega smisla dediščine, dediščinjenja in življenja samega. Interpretacija resničnostni svet ne le odslukuje, temveč ga tudi soustvarja (Komel, 2002, 26). Po besedah Hansa Gadamerja »zadeva splošno razmerje človeka do drugih ljudi in do sveta« (Gadamer, 2009, 183) in je podobno kot dediščina prvenstveno področje etike (Harrison, 2013, 217-223).

V muzeju so nosilci sporočil muzealije, v izvornem dediščinskem prostoru pa najdišča in druge materialne sledi, kot so naselja, grobišča, poti itd., a tudi spomeniki in prostori spomina. Pojavne oblike dediščinskega komunikacijskega »jezika« so torej specifične in se spreminjajo z ozirom na zvrst dediščine, ki jo z interpretacijo spreminjamo v komunikacijo kulturnega sporočila. Dediščinska interpretacija predstavlja poseben izziv, saj je njen temeljni »jezik« sporazumevanja javnosti v dobršni meri neznan in ga znanstvena interpretacija običajno ne zmore premostiti. Miti so uporabno interpretacijsko orodje. Predstavljajo nekakšno »petrificirano«, arhetipsko družbeno vez in širijo »predrazumetje« v pojmovnem in pomenskem smislu. Pripovedno blago, pravljice, basni in zgodbe omogočajo premostiti kronološke in geografske interpretacijske vrzeli ter interpretirano dediščino vpenjajo v tradicionalni vrednotni lok kulturnega okolja.

Opomba: Drugi del, posvečen vlogi mitov in pravljic, bo objavljen v naslednji številki revije.

Bibliografija

- Appadurai, A., *The Social Life of Things. Commodities in Cultural Perspective*, Cambridge 1986.
- Bauman, Z., *Tekoča moderna*, Ljubljana 2002.
- Beck, L., Cable, T., *Interpretation for the 21st Century: Fifteen Guiding Principles for Interpreting Nature and Culture*, Illinois 2002.

- Calame, C., *Greek Mythology. Poetics, Pragmatics and Fiction*, New York 2009.
- Conte, G., *Il mito greco e la manutenzione dell'anima*, Firenze, Milan 2021.
- Gadamer, H.-G., *Resnica in metoda*, Ljubljana 2001.
- Gadamer, H.-G., Tekst in interpretacija, *Phainomena*, 18, 70/71, 2009, str. 183–211.
- Ham, H. S., *Interpretation: Making a Difference on Purpose*, Colorado 2013.
- Harrison, R., *Heritage. Critical Approaches*, New York, London 2013.
- Hodder, I., Symbolism, meaning and context, v: *Interpretive Archaeology: A reader* (ur. Thomas, J.), London 2000, str. 86–96.
- Jung, C. G., Kerényi, K., *Uvod u suštinu mitologije*, Beograd 2007.
- Kastelic, J., *Simbolika mitov na rimskih nagrobnih spomenikih*, Šempeter v Savinjski dolini, Ljubljana 1998.
- Keršič Svetel, M., Interpretacija dediščine kot komunikacijska stroka v okviru strateškega komuniciranja, v: *Interpretacija dediščine*, Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva, Ljubljana 2014, str. 26–42.
- Komel, D., *Uvod v filozofsko in kulturno hermenevtiko*, Ljubljana 2002.
- Latour, B., *Nikoli nismo bili moderni. Esej iz simetrične antropologije*, Ljubljana 2021.
- Liotard, J.-F., *Postmoderno stanje*, Ljubljana 2002.
- Maroevič, I., *Uvod v muzeologijo*, Ljubljana 2020.
- NewScientist, *Human Origins 7 milion years and continuing*, London, Boston 2018.
- Patočka, J., *Krivoverski eseji o filozofiji zgodovine*, Ljubljana 2021.
- Perko, V., *Muzeologija in arheologija za javnost: muzej Krasa*, Ljubljana 2014.
- Perko, V., *Čarobna moč mitov in interpretacija materialne kulture. 9. Valičev arheološki dan* (ur. Perko, V.), Kranj 2019, str. 4–16.
- Perko, V. Arheološka dediščina, zaklad pod našimi nogami. Pomen interpretacije za varovanje arheološke dediščine, turizem in trajnostni razvoj, v: *Kaštelir. Prazgodovinska gradišča in etnobotanika za trajnostni turizem* (ur. Friš, D., Matjašič, M.), Maribor 2021a, str. 273–299.
- Perko, V., Moč in nemoč temeljnih znanosti v muzeju in varljiva lahkotnost muzeologije, *Argo*, 64/2, 2021b, str. 122–131.
- Perko, V., *Vloga dediščinske interpretacije pri varovanju in ohranjanju arheološke dediščine*. Ptujski zbornik, Ptuj 2022.
- Pirkovič, J., *Upravljanje arheološke dediščine*, Ljubljana 2022.
- Popadić, M., *The Origin and Legacy of the Concept of Museality. The Problems of Museology*, 2 /16, London, New York 2017, str. 3–11.
- Silverman, L. H., The therapeutic potential of museums as pathways to inclusion, v: *Museums, Society, Inequality* (ur. Sandell, R.), Abingdon, New York 2002, str. 69–83.
- Simon, N., *The participatory museum*, Santa Cruz 2010.
- Slack, S., *Interpreting Heritage. A Guide to Planning and Practice*, London, New York 2021.

- Smith, L., *Uses of Heritage*, London, New York 2006.
- Šola, T., *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji: Prema kibernetičkom muzeju*, Zagreb 2003.
- Tilden, F., *Interpreting our Heritage*, Chapel Hill, NC 1957.
- Vergo, P. (ur.), *The New Museology*, London 1989.
- Zimmermann, J., *Hermenevtika, zelo kratek uvod*, Ljubljana 2020.

Spletni viri

- UNESCO Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine: <https://ich.unesco.org/en/convention> (dostop 27. 2. 2023).
- Beneška listina 1964: https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf (dostop: 28. 6. 2022).
- The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites. Quebec, Canada, 4 October 2008: http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_0.pdf (dostop: 28. 6. 2022).
- ICOMOS, Doktrina 2. Listina o interpretaciji in predstavitvi območij kulturne dediščine. Doktrina 2: Mednarodne listine in dokumenti ICOMOS, Združenje ICOMOS/SI 2014: <http://icomos.splet.arnes.si/files/2015/06/doktrina2.pdf> (dostop: 28. 6. 2022).
- Evropska listina o trajnostnem turizmu in zavarovanih območjih: <https://www.europarc.org/library/europarc-events-and-programmes/europeancharter-for-sustainable-tourism/> (dostop: 28. 6. 2022).

Interpretacija kulturne dediščine s pomočjo mitov in pravljič

Ključne besede: kulturna dediščina, interpretacija kulturne dediščine, komunikacija, muzej, mit, arhetip

Članek obravnava interpretacijo dediščine z uporabo mitov in pravljič. Besedilo je razdeljeno na dva dela. Prvi del je posvečen interpretaciji dediščine. Drugi del, posvečen vlogi mitov in pravljič, bo objavljen v naslednji številki revije.

Pričujoči članek predstavlja prvi del besedila. Obravnava interpretacijo dediščine in jo opredeljuje kot kompleksen komunikacijski proces, katerega cilj je vključevanje dediščinskih vsebin in vrednot v sodobnost. Glavna hipoteza trdi, da je interpretacija dediščine temelj procesov participativnega dediščinjenja, ki močno vplivajo na družbeno okolje in posledične procese demokratizacije. Raziskava je interdisciplinarna; temelji na heritološki teoriji z upoštevanjem muzeoloških, hermenevtičnih in

psihoanalitičnih konceptov. Avtorica potrebe postmoderne družbe po aktivni participaciji v procesih dediščinjenja pojasnjuje s pomočjo heritološke teorije. S pomočjo hermenevtike so pojasnjene razlike med znanstveno in dediščinsko interpretacijo. S hermenevtičnega in muzeološkega vidika je obravnavana vloga komunikativnega jezika. V prispevku je obravnavan tudi hermenevtični pojem iskanja skupnostnih pomenov kulturne dediščine. V zaključku prvega dela avtorica interpretacijo dediščine utemeljuje kot ključno za ohranitev dediščine v njenem izvornem okolju in ki je temeljnega pomena za bolj demokratično in trajnostno upravljanje dediščine. V drugem delu prispevka so obravnavani miti in pravljice kot sredstva interpretacije. Miti veljajo za za predzgodovinsko in prvobitno obliko razlage sveta.

Interpretation of Cultural Heritage Using Myths and Fairy Tales

Keywords: heritage, heritage interpretation, communication, museum, myth, archetype

The paper deals with heritage interpretation through the use of myths and fairy tales. The text is divided into two parts. The first part is dedicated to the interpretation of heritage. The second part, dedicated to the role of myths and fairy tales, will be published in the next issue of the journal.

The present article thus represents the first part of the text. It deals with heritage interpretation and defines it as a complex communication process with the goal of integrating heritage content and values into contemporaneity. The main hypothesis claims that heritage interpretation is the foundation of processes of participative heritization that strongly influence the social environment and ensuing processes of democratization. The research is interdisciplinary, and is based on heritological theory with consideration of museological, hermeneutical and psychoanalytic concepts. The author explains the need of postmodern society for active participation in heritization processes through heritological theory. With the help of hermeneutics, the differences between scientific and heritage interpretation are explained. From a hermeneutic and museological point of view, the role of communicative language is discussed. The paper also discusses the hermeneutic notion of searching for community meanings of cultural heritage. In the conclusion of the first part, the author justifies heritage interpretation as crucial for the heritage preservation in its original environment and of basic importance for more democratic and sustainable management of heritage. In the second part of the paper, to be published at a later date, myths and fairy tales are discussed as means of interpretation. Myths are considered as a prehistoric and primordial form of interpreting the world.

O avtorici

Verena Perko je po doktoratu iz arheologije na Filozofski univerzi v Ljubljani študij nadaljevala na zagrebški univerzi in doktorirala iz muzeologije pri prof. T. Šoli. Svoje znanje je dopolnjevala na Masarykovi univerzi v Brnu, v ZDA in Angliji s štipendijama fundacije Paula Gettyja. Je predavateljica pri predmetu Arheologija za javnost na Arheološkem oddelku in ena od ustanoviteljic ter nosilk individualnega doktorskega študija na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Zaposlena je kot muzejska kustosinja, je avtorica mnogih razstav. Je pesnica in pripovedovalka s številnimi znanstvenimi in strokovnimi objavami. Posveča se tudi interdisciplinarnim študijam interpretacije kulturne dediščine s pomočjo mitov in pripovednega blaga.

E-naslov: verena.perko@siol.net

About the author

After obtaining a PhD in Archaeology at the University of Ljubljana, **Verena Perko** continued her studies at the University of Zagreb and obtained a PhD in Museology under Prof. T. Šola. She continued her studies at Masaryk University in Brno, in the USA and in England with Paul Getty Foundation scholarships. She is a lecturer in the Archaeology for the Public course at the Department of Archaeology, and one of the founders and lecturers of the individual doctoral studies course at the Faculty of Arts in Ljubljana. She is also employed as a museum curator and is the author of many exhibitions. She is a poet and storyteller with numerous scientific and professional publications, and engaged in interdisciplinary studies of the interpretation of cultural heritage through myths and narrative fabrics.

Email: verena.perko@siol.net